

УДК 811.161.2'

DOI: 10.18523/Ісmp2522-9281.2021.7.22-34

Анатолій Мойсієнко

<https://orcid.org/0000-0002-7856-2746>

ЗАГОЛОВОК ЯК КОНСТРУКТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ СОНЕТНОГО ТЕКСТУ

У статті на матеріалі українських сонетних текстів проаналізовано структурно-граматичні і змістові характеристики заголовків, їхню семантико-функціональну роль у цілісній організації поетичного твору.

Ключові слова: заголовок, текст, сонетний жанр, структура, семантика.

Вступ

Заголовок художнього твору постає перед дослідником у двох іпостах: як один з елементів метатекстового рівня, спрямований безпосередньо на тісний взаємозв'язок з основним текстом, і як окрема текстова структура зі своєю граматичною і змістовою організацією. Якщо рівно дев'ять десятиліть тому публікація праці С. Крижановського «Поетика заголовка» (Крижановский, 1931) була чи не єдиним спеціальним дослідженням титульного знака текстової структури, то сьогодні це питання викликає широкий інтерес як у зарубіжних, так і українських філологів (літературознавців, лінгвістів). Актуальним залишається аналіз заголовкового компонента у взаємозв'язку з проспекційно-ретроспекційною спрямованістю щодо основного тексту, з урахуванням його жанрової специфіки.

Теоретичне підґрунтя

Проблема дослідження заголовкових структур набуває особливої актуальності від останніх десятиріч ХХ ст. У цей час з'являється низка праць (Levin, 1977; Джанджакова, 1979; Козлов, 1979; Rothe, 1986; Траченко, & Бортняк, 1987; Грицок, 1988; Adorno, 1992; Genette, 1997; Etkind, 1998; Gerigk, 2000), у яких структуру й поетику заголовкового

компонента розглядають у взаємозв'язку з текстом художнього твору, іншими елементами заголовкового комплексу (епіграфом, присвятою тощо), а також відокремлено від ширшого контексту.

Актуалізуються дослідження заголовків у зв'язку з конкретним письменницьким ідіолектом, тим чи тим художнім твором (Pfandl, 1993; Genette, 1999; Чуб, 2008; Makowska, 2010), зокрема на матеріалі українських текстів – поетичних (Чамата, 1987; Мойсієнко, 1997; Челецька, 2007), прозових (Середич, 1998; Щегольская, 1998; Легкий, 2002), драматичних (вірш і проза: Боева, 2001; Мерзвинський, 2007; Королева, 2014), текстів змішаного типу (Боева, 2005; Юлдашева, 2015).

Заголовки попри те, що «мають своє власне життя, незалежне від їхніх текстів», виконують функцію «імен текстів» (Gerigk, 2000, S. 22). При цьому такі «імена» нерідко стають своєрідними «тематичними домінантами» художнього твору (Фоменко, 2001, с. 146). Загалом же, як слушно зазначає М. Середич, назва мистецького твору «концентрує в собі властивості окремого слова і вбирає в узагальненому вигляді те, що потім знаходить своє втілення в усій художній системі» (Середич, 1998, с. 10). В. Григор'єв розглядає заголовок як певний корелят до цілісного тексту, відношення між ними «як взаємно перифрастичні», де текст функціює «як індивідуальна, гранично поширена «перифраза» заголовка; заголовок, своєю чергою, являє собою якщо не перифразу (наприклад, у випадку однослівного заголовка), то певну «дивовижно ущільнену абrevіатуру тексту» (Григорьев, 1979, с. 194). Такий погляд, треба думати, зумовлений дуалістичною природою заголовка, проспекційно-ретроспекційною його сутністю: заголовок в одних випадках може слугувати змістовим ключем для «входження» в ідейно-тематичну структуру цілісного твору, адекватного сприйняття відповідної сюжетно-композиційної колізійності, в інших випадках – бути тією «абrevіатурною» даністю, розшифрування-декодування якої можливе лише після завершення прочитання всього тексту і яка, зрештою, проливає світло на загальне сприйняття, привносячи нерідко певні нюанси в розуміння цілісного художнього твору.

Метою цієї студії є опис заголовкового тексту українського сонетного вірша у взаємозв'язку з цілісною структурою твору, що зумовлено потребою у спеціальному дослідженні такої проблематики, якого дотепер не було.

Методи й матеріал дослідження

Методика дослідження заголовкового тексту як окремої одиниці і як конструктивного елемента ширшої текстової структури спирається на засади класифікаційного опису, контекстуально-інтерпретаційного аналізу в системі художнього твору. Матеріалом пропонованої статті стали численні заголовки в сонетних текстах як класичної, так і сучасної української літератури.

Структурно-тематична організація і функційно-змістова роль заголовка

Заголовок сонетного вірша (з урахуванням того, що таку роль нерідко може виконувати текст першорядка) загалом не випадає з парадигми заголовкових комплексів (паратекстових, рамкових структур¹) інших жанрових утворень. Хоч навіть на функційному рівні неважко спостерегти ті чи ті особливості порівняно з іншими ліричними жанрами і надто – епічними. Зокрема, можна навести численні приклади з класичної і сучасної літератури, коли заголовок стає жанровою самоназвою вірша: маємо «Сонет» Лесі Українки, М. Рильського, М. Зерова, М. Бажана, Г. Кочура, Д. Павличка, Яра Славутича, В. Підпалого, В. Морданя, В. Герасим'юка та ін.

На структурному рівні сонетний маркер може починати чи завершувати складне слово, як, наприклад, у М. Побеляна («Сонет-прогноз», «Сонет-молитва», «Антисонет»), виконувати роль означуваного іменника в атрибутивній словосполучі («Срібний сонет» М. Рильського, «Оптимістичний сонет» П. Дорошка, «Відчайдушний сонет» Р. Чілачави), зокрема в препозиції перед назвою («Сонет "Г"», «Сонет "Селюк"», «Сонет "Поезія"» М. Побеляна); бути основним словом із залежним від нього субстантивом переважно в родовому відмінку без прийменника («Сонет мандрів» О. Ющенко, «Сонет занепаду» Г. Кочура, «Сонет сивини» М. Побеляна), рідше в давальному відмінку («Сонет друзів», «Сонет мовчальникам», «Сонет шипшині» Д. Пилипчука); також уживатися в позиції залежного слова без прийменника («Золота струна сонета» М. Побеляна); в позиції основного слова з тим чи тим прийменником: *про* («Сонети про Орлика» Є. Маланюка, «Сонет про Батієву гору» В. Підпалого, «Сонет про безвихідь» І. Ка-

¹ Про спільне й відмінне між ними див.: Челецька, 2005, с. 200.

чуровського), *для* («Сонет для дітей» Яра Славутича, «Сонет для Снігової Королеви» Д. Пилипчука, «Сонет для скрипки Паганіні» М. Побеляна), *до* («Сонет до чашки кави» М. Побеляна), *без* («Сонет без дидактики» М. Побеляна), *із* («Сонет із торбинкою квасолі» І. Малковича); у поєднанні з напівпредикативним зворотом («Сонети, написані під бамбуком» О. Ющенко), з підрядним компонентом («Сонет, що приснився в переддень мого народження» О. Ющенко) тощо.

Сонетний маркер вводить у досить широке тематичне поле вірша, озвучене його назвою. Порівняймо, наприклад, сонети просторової семантики («Львівські сонети», «Київські сонети» Д. Павличка, «Херсонські сонети», «Флорентійські сонети» Яра Славутича, «Талліннські сонети» Б. Нечерди, «Веймарські сонети» А. Кацнельсона, «Білоцерківські сонети» Ю. Ковалева, «Чорноморські сонети» А. Гарасевича, «Канадський сонет» Є. Маланюка); сонети про явища природи («Сонет вітрів» Г. Кочура, «Сонет досвітку», «Сонет світання» М. Побеляна, «Сонети вечорів» А. Малишка, «Весняні сонети», «Осінні сонети» А. Гарасевича, «Зимовий сонет» О. Ющенко); сонети, що віддзеркалюють внутрішній стан особи («Сонет вдячності» І. Світличного, «Сонет про біль» О. Ющенко, «Сонет нудьги й бажання» М. Рильського); сонети соціальної заангажованості («Тюремні сонети» І. Франка, «Гратовані сонети» І. Світличного, «Гнівні сонети» В. Симоненка, «Кримінальні сонети» Ю. Андруховича); сонети, присвячені осмисленню власне жанрової тематики, на зразок «Сонет про сонети» А. Кацнельсона чи «Сонет про сонет» М. Побеляна, що продовжують тематичну лінію сонетних творів М. Рильського (з першорядками «Ні, не кажи, що в наші дні веселі» чи «Як легко й просто це, мій дорогий Андрію»), Д. Павличка («Сонет» («Стрункий сонет з'являється в уяві»)), Яра Славутича («Сонет» («Definition»)), а також сонетів аналогічної тематики (О. Пушкіна, А. В. Шлегеля, Дж. Кітса, В. Вордсворта, Ш. Сент-Бева тощо) в інших літературах.

Зрештою, дослідники неодноразово звертали увагу на тематичне розмаїття українського сонетарію. Наприклад, І. Качуровський поділяє всі сонети на любовні, медитаційні, філософські, містичні й релігійні, описові, сатиричні, пародійні, сонети-мадригали (як різновид любовних сонетів), сонети-послання, сонети-естаппи, сонети про сонет, тюремні сонети (Качуровський, 2008, с. 131). До півтора десятків тем виокремлює Т. Охріменко лише в циклі «Вольні сонети» І. Франка (Охріменко, 2010,

с. 50). Зрозуміло, що жодна тематична класифікація навряд чи може бути повною, хоч би зважаючи на те, що в багатьох випадках маємо тематично-предметне, тематично-видове накладання тих чи тих номенів на інші, що, відповідно, віддзеркалює внутрішню, глибинну сутність тексту.

Скажімо, в «Сонеті інтинської весни» Г. Кочура вказівка на місце події, означене прикметником *інтинський*, що вводить у вертикальний контекст твору (в Інті, російському приполярному містечку, за сталінської доби доводилося відбувати заслання видатному українському перекладачеві, авторові відомої в майбутньому збірки сонетів «Інтинський зошит»), зовсім не відволікає від сприйняття опису природи весняної пори, а навпаки, ще сильніше вияскравлює її особливості – весни з «навісними вихрами», «замурзаним» хмарами небом і «зляканою блакиттю», «сонним плачем дощової струни», «диявольської цитри» і «сумом ялин, що вік не молодіє», крізь який лиш блідо пробивається в душі «тонка травиночка надії». У Павличковому циклі «Сонети подільської осені» на тлі заголовкових часо-просторових домінант (подільська локація, осіння пора року) розгортається широка денотативно-сигніфікативна сфера життя і творчості ліричного героя, означена назвами окремих віршів, як-от: «Хліб», «Яблуна», «Зорі», «На досвітку», «Бажання», «Батько», «Роздум», «Пейзаж», «“Раби” Мікеланджело», «Дедал та Ікар», «Сонет», «Пісня» (у пісні навіть зсунені горизонти пір року: *Від пісні пригорталися дерева, І крізь далекі заосінні мрева Я бачив, як всміхається весна*).

Семантика заголовкового слова не завжди однозначно прочитується в контексті всього твору. У назві «Душевний сонет» (з циклу «Гратовані сонети») І. Світличного епітет *душевний* із традиційним значенням ('ширий, відвертий, добрий, чулий, який викликає приємні почуття') уже з першого рядка (*Душа до вічності дон'ялася*), а надто в останніх (*Душа наїлася, напилася, І... рохає. І в лад, і в тон. І з апетитом (мало! мало!) Її сниться сало. Сало з салом. І на похмілля – самогон...*) набуває виразно іронічно-саркастичного підтексту. Подібне спостерігаємо в іншому вірші І. Світличного – «Жалісному сонеті», де модальність скептицизму *Умій суддю свого жаліти* (бо він, мовляв, також людина, і в нього вдома теж є жінка і діти, яким *треба грошей принести, І треба – ніде правди діти – З лайна собачого зуміти Державний злочин довести*) змінюється на оцінну модальність в порівняльному паралелізмі фінальних рядків: *Жалій суддю свого достоту, Як ми жаліємо повій*.

Заголовок як тематична домінанта нерідко може бути скорегованим підзаголовковим текстом. При цьому змістове розширення, певні видозміни основної текстової структури отримують різні характеристичні маркери, що безпосередньо означені в якійсь іншій (паралельній, суміжній тощо) площині. До прикладу, назва одного з ранніх творів М. Рильського – «Сільський сонет», супроводжувана підзаголовком «З зимових спогадів про літо», відповідно проєктується в тексті на атрибутику літньої пори року, і соціальна означеність епітета *сільський* репрезентує семантику барв літньої природи, де *Хвилюється широкий лан зелений, Волошки, ніби зіроньки, блищать, де дівчина, обсипана квітками, Іде, немов пливе лебедонька в воді*. Розлога поступальна оповідь про красу природи й життя через зимовий спогад (що й акцентовано у підзаголовку), налаштовує і читача на той радісний плин по-справжньому весняного осяяння ліричного героя у прикінцевих рядках: *І знов пісні мої пливуть, лунають. А там, в гаю, – пташки дзвенять, дзвенять, І щастя на душі, і тихий спокій...*

Зрештою, чи завжди читачеві потрібна певна «підказка» для прокладання контекстуального містка між заголовком і цілісним твором? Згадаймо досить контroversійне висловлювання У. Еко: «Автор не повинен інтерпретувати свій твір. Або ж він не повинен був писати роман, який за визначенням – машина-генератор інтерпретацій. Цьому постулатові, однак, суперечить той факт, що романові потрібен заголовок. Заголовок, на жаль, – уже ключ до інтерпретації» (Еко, 1989, с. 429). Правда, такий ключ далеко не завжди є гарантованою лоцією у безберегому контекстуальному просторі. І якщо, наприклад, у сонеті «Мурашник» Б.-І. Антонича сугестивний образ, означений заголовком, мовби ще раз нагадує нам, що життя мурашок і їхнє місце в природі є своєрідним віддзеркаленням життя людей у великому місті (Nazaruk, 2007, s. 172), і заключні рядки *Подумай мимохоть, як чобітьми є легко розчавити цілий світ*, поглиблюючи психологічний план оповіді, загалом прочитуються у тому асоціативному руслі; то щодо заголовка не менш відомого твору М. Рильського «Людськість», присвяченого П. Тичині, з досить часто цитованою першою строфою майстерного опису призахідної вечорової пори природи (*Червонобоким яблуком округлим Скотився день, доспілий і тяжкий, І ніч повільним помахом руки Широкі тіні чорним пише вуглем*), читач навряд чи завжди зможе знайти для себе однозначне «пояснення» його сугі.

При всьому тому заголовковий конструкт (разом із підзаголовком чи й без нього) нерідко може вказувати на певні структурно-жанрові видозміни основного тексту. Різні модифікації класичного сонета (див. Літературознавча, 2007, II, с. 416–417) представлені в творчості багатьох сучасних поетів, цілий сонетарій із такими видозмінами опублікував свого часу С. Крижанівський. Білі (неримовані) сонети, наприклад, є у творчості Д. Павличка (цикл з однойменною назвою у збірці «Гранослов»), П. Бондарчука (цикл «Білий сонетарій» у збірці «Три струни»), М. Клименка (у збірці «Срібний смуток»), П. Коробчука (у збірці «Адажіо Альбіноні, або Сім білих сонетів для Ніки»), В. Підпалого (сонет «Мить»), В. Стуса (сонет «Ловить кожне вікно по сонечку»), В. Терена (сонет «Мов білий храм, стояв селянський млин») та інших авторів, в українських перекладах Д. Павличка, Н. Кашук, М. Фішбейна з П. Неруди, І. Качуровського з А. Сторні тощо. Натрапляємо й на інші приклади з тими чи тими маркерами субжанровості, наприклад, у заголовках поезій І. Качуровського («Сонет із кодою» – сонет з одним чи кількома зайвими рядками порівняно з канонічним віршем), В. Підпалого («Безголовий сонет» – сонет лише з одним катреном), В. Бондаря («Сонет навпаки» – перевернутий сонет, де спочатку розташовані два терцети, потім – два катрени) тощо.

Нерідко сонетний вірш заголовково може означувати також інший художній жанр, в окремих випадках відбиваючи певні структурні елементи його, як, наприклад, у сонеті «Рондель» І. Світличного (де перші два рядки, як і в ронделі, повторені наприкінці другого катрена, хоч, на відміну від ронделя, обидва повторені і в заключній частині сонета) чи в ронделях-сонетах із кодою В. Капусти із повним збереженням ронделевих повторів – «Рондель-сонет як метажанр» (з підзаголовком «Фолькваріація покосів»), «Рондель-сонет як діагноз» (із підзаголовком «Химерні варіації займенника»), «Рондель-сонет як пасіонарій» (із підзаголовком «Місячні варіації з сіллю»). У низці випадків сонет здатен перебирати на себе жанрово-змістові особливості інших літературних жанрів, суміжних мистецтв, про що свідчать, наприклад, такі твори, як «Елегія» М. Зерова (Л. Скирда вміщує цикл сонетів у збірці «Елегії вечірнього саду»), «Етюд зі снігом» В. Неборака, «Маленька ода лісу» П. Дорошка, «Балада про лови (із чотирьох сонетів)» М. Савки, диптих «Легенда однієї садиби» М. Зерова, «Епітафія» І. Світличного (однойменно в М. Сіробаби, «Сонет замість епітафії» – у В. Підпалого), «Вечірня містерія» І. Світличного, «Love story (Мелодрама з п'яти сонетів)» В. Неборака, «Записка Гете до

Ульріке» Д. Пилипчука, «Житіє міського судді» І. Малковича, «Псалом від поля» М. Побеляна, «Ноктюрн» А. Гарасевича, «Дереворит» Є. Маланюка, цикл «Із мисливської сюїти» М. Рильського тощо.

Звичайно, задекларована певна жанровість у тих чи тих назвах далеко не однаково виявляється у відповідних текстах: якщо у згаданих сонетах «Елегія» чи «Епітафія» їхні жанрові ознаки виражені безпосередньо, то, скажімо, в «житійних» текстах І. Малковича чи «псалмових» М. Побеляна вони отримують лише ремінісцентні форми вираження, ще в інших випадках певний жанр стає, по суті, темою сонета, як це бачимо, наприклад, у «Верлібрі» І. Світличного.

Висновки

Заголовок сонетного тексту (різної граматичної і змістової організації), входячи до надтекстових (паратекстових) елементів, відіграє важливу проспекційно-ретроспекційну функцію для розуміння цілісної структури художнього твору, в одних випадках як домінуюча компонента розгортання (і відповідно сприйняття) образно-композиційної системи вірша; в інших випадках – як така «абревіатурна» даність, розшифрування-декодування якої можливе лише після завершення прочитання всього тексту і яка, зрештою, проливає світло на загальне сприйняття, привносячи нерідко певні нюанси в розуміння цілісного художнього твору.

Заголовковий конструкт може виконувати роль жанрової самоназви вірша, при цьому охоплюючи різні тематичні плани оповіді; може вказувати відповідно до індивідуально-авторської інтенційності на певні структурно-жанрові модифікації класичного сонета, на певні «зсуви» в бік інших традиційних жанрів.

Список використаної літератури

- Боева, Е. (2001). Функції заголовка в символістському драматичному просторі Олександра Олеся. В *Література. Фольклор. Проблеми поетики*, 8, 264–274.
- Боева, Е. (2005). Заголовки у творчій спадщині Григорія Сковороди (структурно-семантичний аспект). *Записки з ономастики*, 9, 3–10.
- Григорьев, В. (1979). *Поэтика слова*. Москва: Наука.
- Грицок, Л. (1988). Номінативна багатоплановість змістових елементів заголовка. *Мовознавство*, 3, 63–65.
- Джанджакова, Е. (1979). О поэтике заглавия. В *Лингвистика и поэтика* (с. 207–214). Москва: Наука.

- Качуровський, І. (2008). Король-сонет. Сонет, його історія й теорія. В *Генерика і архітектоніка* (Кн. 2, с. 130–150). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
- Ковалів, Ю. (Авт.-уклад.). (2007). Літературознавча енциклопедія (У двох томах, Т. 2). Київ: Академія.
- Козлов, С. (1979). К поэтике заглавий в русской литературе первой половины XIX века. В *Вопросы жанра и стили в русской и зарубежной литературе* (с. 20–29). Москва.
- Корольова, В. (2014). Статус заголовка в мовному просторі сучасної драми. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Серія «Мовознавство», 11 (2), 59–65.*
- Кржижановский, С. (1931). *Поэтика заглавий*. Москва: Никитинские субботники.
- Легкий, М. (2002). Поетика назви у прозі Івана Франка. В *Тези доповіді XVI щорічної конференції, присвяченої 145-річчю від Дня народження Івана Франка (17–19 жовтня 2001)* (с. 25–29). Львів.
- Мержвинський, В. (2007). Поетика заголовків драматичних творів Лесі Українки. *Слово і час, 2, 32–40.*
- Мойсієнко, А. (1997). Заголовне слово, заголовний рядок в аперцепційній системі поетичного тексту. В А. Мойсієнко, *Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша* (с. 19–28). Київ: Правда Ярославичів.
- Охріменко, Т. (2010). Іван Франко і його сонети. *Всесвітня література та культура, 7/8, 50–51.*
- Середич, М. (1998). *Поетика новел Василя Стефаника у контексті художнього перекладу* (Автораф. канд. дис. філол. наук). Київ.
- Траченко, О., & Бортияк, С. (1987). Заголовок художнього твору як проблема вертикального контексту. *Іноземна філологія, 88, 35–40.*
- Філат, Т. (2011). Поетика заглавий прози И. Шмелева (своеобразие семантики и структуры). В *Вісник Дніпропетровського ун-ту економіки та права ім. Альфреда Нобеля: Серія «Філологічні науки», 111–116.*
- Фоменко, Е. (2001). Заголовок как тематическая доминанта рассказа. *Вісник Запорізького державного ун-ту. Філологічні науки, 3, 146–150.*
- Чамата, Н. (1987). Заголовок у поезії Шевченка. *Рад. літературознавство, 7, 40–53.*
- Челецька, М. (2005). Принципи формування заголовкової термінологічної парадигми у сучасному літературознавстві. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. Івана Франка. Серія «Філологічні науки», 22, 200–203.*
- Челецька, М. (2007). *Номеносфера поезії Івана Франка (поетика заголовків, присвят, епіграфів)*. Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (Франкознавча серія. Вип. 9).
- Чуб, Т. (2008). Заглавия-символы в поэзии Ш. Бодлера и Э. Верхарна. В *Антология поэтоимнологической мысли* (Т. 1, с. 354–362). Донецк.
- Щегольская, Н. (1998). Роль заглавия в раскрытии художественной идеи произведения (на материале романов Ю. Яновского и М. Булгакова). *Науковий вісник Ізмаїльського держ. пед. ін-ту, 3, 213–220.*
- Эко, У. (1989). *Имя розы*. Москва: Книжная палата.
- Юлдашева, Л. (2015). Тенденція називання творів новітньої української літератури. *Вісник Черкаського ун-ту, 27, 32–38.*
- Adorno, T. (1992). *Titles. Notes to Literature* (2 vols., Vol. 2). New York: Columbia University Press.
- Etkind, A. (1998). *Revue des etudes slaves* (Tome 70, Fascicule 3). Année.
- Genette, G. (1997). *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Genette, G. (1999). Palimpsesty. Literatura drugiego stópnia. In *Teoria literatury i metodologia badan literackich* (s. 107–157). Warszawa: Wydział Polonistki UW.
- Gerigk, H.-J. (2000). Titelräume. Eine Meditation über den literarischen Titel im Anschluß an Werner Bergengruen, Leo H. Hoek und Arnold Rothe. In *Titel, Text, Kontext: Randbezirke des Textes: Festschrift für Arnold Rothe zum 65. Geburtstag* (S. 21–28). Berlin: Galda & Wilch.
- Levin, H. (1977). The title as a literary genre. *The Modern Language Review*, 72 (4), 23–36.
- Makowska, M. (2010). Titel bahnt den Weg. Über semantische Beziehungen zwischen Titel und Text. *Acta philologica*, 38, 95–102.
- Nazaruk, B. (2007). *Twórczosc poetycka Bohdana Ihora Antonycza*. Warszawa.
- Pfandl, H. (1993). Paratextualität bei Vysockij. In H. Pfandl, *Textbeziehungen im dichterischen Werk Vladimir Vysockijs* (S. 182–257). München: Verlag Otto Sagner.
- Rothe, A. (1986). *Der literarische Titel. Funktionen, Formen, Geschichte*. Frankfurt am Main: Klostermann.

References

- Adorno, T. (1992). *Titles. Notes to Literature* (2 vols., Vol. 2). New York: Columbia University Press.
- Boieva, E. (2001). Funktsii zaholovka v symbolistskomu dramatychnomu prostori Oleksandra Olesia [Functions of the title in the symbolistic dramatic space of Oleksandr Oles]. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky [Literature. Folklore. Problems of Poetics]*, 8, 264–274 [in Ukrainian].
- Boieva, E. (2005). Zaholovky u tvorchii spadshchyni Hryhorii Skovoroda (strukturno-semantychnyi aspekt) [Titles in the artistic legacy of Hryhorii Skovoroda]. *Zapysky z onomastyky [Notes on the name-study]*, 9, 3–10 [in Ukrainian].
- Chamata, N. (1987). Zaholovok u poezii Shevchenka [Title in Shevchenko's poetry]. *Rad. literaturoznavstvo [Soviet Literary studies]*, 7, 40–53 [in Ukrainian].
- Cheletska, M. (2005). Pryntsypy formuvannia zaholovkovoi terminolohichnoi paradyhmy u suchasnomu literaturoznavstvi [Principles of formation of title terminology paradigm in modern literary studies]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu im. Ivana Franka. Seriya "Filolohichni nauky" [Herald of Zhytomyr state Ivan Franko University. Series "Philology Sciences"]*, 22, 200–203 [in Ukrainian].
- Cheletska, M. (2007). *Nomenosfera poezii Ivana Franka (poetyka zaholovkiv, prysviat, epigrafiv) [Name-sphere of Ivan Franko poetry (poetics of titles, dedications, epigraphs)]*. Lviv: Lvivske viddillennia Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Chub, T. (2008). Zaglavyya-simvoly v poezii Sh. Bodlera i E. Verharna [Titles-symbols in poetry of Ch. Baudelaire and E. Verhaeren]. In *Antologiya poetonimologicheskoy mysli [Anthology of poetonimologic thought]* (Vol. 1, pp. 354–362). Doneck [in Russian].
- Dzhandzhakova, E. (1979). O poetike zaglavyya [On Poetics of title]. In *Lingvistika i poetika [Linguistics and poetics]* (p. 207). Moskva: Nauka [in Russian].
- Eko, U. (1989). *Imya rozy [The Name of the rose]*. Moskva: Knizhnaya palata [in Russian].
- Etkind, A. (1998). *Revue des etudes slaves* (Tome 70, Fascicule 3). Année.
- Filat, T. (2011). Poetika zaglavyy prozy I. Shmeleva (svoeobrazie semantiki i struktury) [Poetics of titles in the prose of I. Shmelev (peculiarities of semantics and structure)]. In *Visnik Dnipropetrovskogo un-tu ekonomiki ta prava im. Alfreda Nobelya: Seriya "Filologichni nauki" [Herald of Alfred Nobel Dnipropetrovsk University of Economics and Law: Series "Philology sciences"]*, 111–116 [in Russian].

- Fomenko, E. (2001). Zagolovok kak tematicheskaya dominanta rasskaza [Title as a thematic dominant of a short story]. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho un-tu. Filolohichni nauky [Herald of Zaporizhzhia state University. Philology sciences]*, 3, 146–150 [in Russian].
- Genette, G. (1997). *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Genette, G. (1999). Palimpsesty. Literatura drugiego stópnia. In *Teoria literatury i metodologia badan literackich* (s. 107–157). Warszawa: Wydział Polonistki UW.
- Gerigk, H.-J. (2000). Titelräume. Eine Meditation über den literarischen Titel im Anschluß an Werner Bergengruen, Leo H. Hoek und Arnold Rothe. In *Titel, Text, Kontext: Randbezirke des Textes: Festschrift für Arnold Rothe zum 65. Geburtstag* (S. 21–28). Berlin: Galda & Wilch.
- Grigor'ev, V. (1979). *Poetika slova [Poetics of the word]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Hrytsiuk, L. (1988). Nominatyvna bahatoplanovist zmistyvykh elementiv zaholovka [Nominative diversity of content elements in the title]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, 3, 63–65 [in Ukrainian].
- Kachurovskyy, I. (2008). Korol'-sonet. Sonet, yoho istoriya y teoriya [The king-sonnet. Its history and theory]. In *Generyka i arkhitektonika [Generics and architecture]* (Vol. 2, pp. 130–150). Kyiv: Vydavnychy dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiia" [in Ukrainian].
- Korolova, V. (2014). Status zaholovka v movnomu prostori suchasnoi dramy [Status of title in the language space of modern drama]. *Visnyk Dnipropetrovskoho un-tu. Seriya "Movoznavstvo" [Herald of the Dnipropetrovsk university. Series "Linguistics"]*, 11 (2), 59–65 [in Ukrainian].
- Kovaliv, Yu. (Ed.). (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia [Literary encyclopedia]* (Vol. 2). Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
- Kozlov, S. (1979). K poetike zaglavij v russkoj literature pervoj poloviny XIX veka [To the poetics of titles in Russian literature in the first half of the 19th century]. In *Voprosy zhanra i stilya v russkoj i zarubezhnoj literature [Problems of genre and style in Russian and foreign literature]* (pp. 20–29). Moskva [in Russian].
- Krzhizhanovskiy, S. (1931). *Poetika zaglavij [Poetics of Titles]*. Moskva: Nikitinskie subbotniki [in Russian].
- Lehkyi, M. (2002). Poetyka nazvy u prozi Ivana Franka [Poetics of title in prose of Ivan Franko]. In *Tezy dopovidei XVI shchorichnoi konferentsii, prysviachenoj 145-richchiu vid Dnia narodzhennia Ivana Franka (17–19 zhovtnia 2001) [Abstracts of presentation papers of the XVI annual conference dedicated to the 145th anniversary of Ivan Franko's birthday (17–19 October 2001)]* (pp. 25–29). Lviv [in Ukrainian].
- Levin, H. (1977). The title as a literary genre. *The Modern Language Review*, 72 (4), 23–36.
- Makowska, M. (2010). Titel bahnt den Weg. Über semantische Beziehungen zwischen Titel und Text. *Acta philologica*, 38, 95–102.
- Merzhvynskiy, V. (2007). Poetyka zaholovkiv dramatychnykh tvoriv Lesi Ukrainky [Poetics of titles in dramatic works of Lesia Ukrainka]. *Slovo i chas [Word and time]*, 2, 32–40 [in Ukrainian].
- Moisiienko, A. (1997). Zaholovne slovo, zaholovnyi riadok v appertseptsiinii systemi poetychnoho tekstu [Title word, title row in apperception system of poetic text]. In A. Moisiienko, *Slovo v appertseptsiinii systemi poetychnoho tekstu: dekoduvannia Shevchenkovoho virsha [The word in apperception system of poetic text: decoding Shevchenko's poem]* (pp. 19–28). Kyiv: Pravda Yaroslavychiv [in Ukrainian].
- Nazaruk, B. (2007). *Twórczosc poetycka Bohdana Ihora Antonycza*. Warszawa.
- Okhrimenko, T. (2010). Ivan Franko i yoho sonety [Ivan Franko and his sonnets]. *Vsesviniia literatura ta kultura [World literature and culture]*, 7/8, 50–51 [in Ukrainian].
- Pfandl, H. (1993). Paratextualität bei Vysockij. In H. Pfandl, *Textbeziehungen im dichterischen Werk Vladimir Vysockijs* (S. 182–257). München: Verlag Otto Sagner.

- Rothe, A. (1986). *Der literarische Titel. Funktionen, Formen, Geschichte*. Frankfurt am Main: Klostermann.
- Seredych, M. (1998). *Poetyka novel Vasylia Stefanyka u konteksti khudozhnoho perekladu [Poetics in novellas of Vasyl Stephanyk in the context of literary translation]* (Extended abstract of Cand. Sc. Phil. Dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
- Schegol'skaya, N. (1998). Rol' zaglavyia v raskrytii hudozhestvennoj idei proizvedeniya (na materiale romanov Yu. Yanovskogo i M. Bulgakova [The role of title in disclosure of literary idea of the novel (based on the novels of Yu. Yanovskii and M. Bulghakov)]. *Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzh. ped. in-tu [Science Herald of Ismail State Pedagogical Institute]*, 3, 213–220 [in Russian].
- Trachenko, O., & Bortniak, Ye. (1987). Zaholovok khudozhnoho tvoriv yak problema vertykalnoho kontekstu [Title of literary work as a problem of vertical context]. *Inozemna filolohiia [Foreign philology]*, 88, 35–40 [in Ukrainian].
- Yuldasheva, L. (2015). Tendentsiia nazyvannia tvoriv novitnoi ukrainskoi literatury [Trends in naming modern Ukrainian literary works]. *Visnyk Cherkaskoho un-tu [Herald of Cherkasy University]*, 27, 32–38 [in Ukrainian].

Abstract

Anatolii Moisiienko

TITLE AS A CONSTRUCTIVE ELEMENT IN THE SONNET TEXT

Background. The title of the literary text arises in front of a researcher in two capacities. First – as one of the elements of metatext level, immediately aimed at the close interrelation with the main text, and second – as a separate text structure with its own grammar and semantic structure. The analysis of the title in the interrelation with the main text, taking into consideration genre specifics of the latest, is of immediate interest.

Purpose. The target of this study is to describe the title text in the Ukrainian sonnet poem, in particular in the correlation with the integral text structure, which is caused by the absence of any specific research of this problem.

Methods. Research approach of the title text as a separate unit and as a constructive element of the wider text structure relies on the basics of classification description, contextual and hermeneutic analysis in the system of literary text.

Results. The title of the sonnet poem, generally not falling out of the paradigm of the paratextual formations, on the functional level is characterized by certain particularities compared to other lyric and epic genres – where it can serve, for instance, as a genre self-name of the poem. On the structure level the sonnet marker can start or finish the composite word, serve as an attribute noun

in the attributive word combination, play a role of the key word with the dependent substantive etc. The title (together with subtitle or without it) is able to attribute thematic and semantic lines in the poem, some structure and genre changes.

Conclusion. The title of the sonnet text, being a paratext element, accomplishes an important prospect and retrospect function for comprehension of the integral structure of the literary text; can serve as genre self-name of the poem, involving at the same time different thematic layers of narration; can also point at some structure and genre modifications of the classic sonnet, and some shifts to other traditional genres.

Keywords: the title, text, sonnet genre, structure, semantics.

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

Матеріал надійшов 27.07.2021